

село негативно сприйняло новий податок, оскільки і так було придушене більшовицькою податковою політикою й оплатою різного роду позик. Тому й не дивно, що до Раднаркому в цей час надходило чимало листів обурених селян. Наприклад, у листі мешканця хутора Каримашівка (Дніпропетровщина) С. Іскри йшлося: «Подібно до поросят, котрі сосуть свиню, – так податками висосують останні сили з селян... я повинен сказати, що коли розорять трудовиків, то лінтяї загинуть, нікому буде робітників годувати» [15, 5]. Заможний селянин Осадчий із Бердичівщини, писав про радянську податкову систему так: «Можливо я куркуль, так як я маю прибутку за підрахунками сільради 800 крб. Продподатку мені нарахували 120 крб. 25 коп., самооподаткування – 75 крб. 22 коп. Всього я повинен заплатити 195 крб. 47 коп. Я маю 7 десятин, 3 сажені нікуди негодящого пасіку, а ще маю дуже хорошу пасіку, коли мене зарахують до куркулів, тобто, ворогів держави, значить, повесні я ліквідую пасіку. Буду збирати по 3 коп. з десятини, але все-таки не буду вважатися ворогом держави. Хоча і не буду приносити користі, але все-таки буду в числі незаможників, буду фундаментом держави, хоча і гнилим, але фундаментом... Я працюю, як каторжанин і кінець-кінцем втрапив повагу селян і змушений продавати корову, залишати дітей без молока, щоби тільки сплатити податки, щоб не піддати себе ще більшим образам» [15, 6].

Отже, основними видами селянських повинностей у 1927–1929 рр. були: натуральні (хлібзаготівельна, яка стосувалася примусового вилучення зернових культур із застосуванням надзвичайних заходів) та грошові (класовий принцип оподаткування селян, система самообкладання господарств платників єдиного сільськогосподарського податку, штрафи за невиконання натуральних державних зобов'язань, поширення облигацій державних позик тощо). Надмірні хлібзаготівлі, система оподаткування, яка більше нагадувала грабіж, під кінець 1920-х рр. довели селянські господарства до економічної катастрофи. Селянин же у відчай від поборів перетворювався на політично безправного й економічно залежного від тоталітарної системи слухняного продуцента.

1. Ганжа О.І. Українське селянство в період становлення тоталітарного режиму (1917–1927 рр.). – К., 2000.
2. Капустян Г.Т. Дві «правди» або українське село в 20-ті рр. XX ст. – Кременчук, 2003.
3. Корновенко С.В., Лазуренко В.М. Село. Хліб. Гроші. Податкова політика радянської влади в українському селі у період НЕПу. – Черкаси, 2004.
4. Лазуренко В.М. Заможне селянство України в умовах НЕПу. – Черкаси, 2003.
5. Кульчицький С.В. Між двома війнами (1921–1941) // Сторінки історії України: XX ст. – К., 1992.
6. Бут О.М., Добров П.В. «Економічна контрреволюція» в Україні в 20–30-ті рр. XX ст.: від нових джерел до нового осмислення. – Донецьк, 2002.
7. Політична історія України XX ст.: У 6 т. / Редкол.: І.Ф. Курас та ін. – Т. 3: Утвердження радянського ладу в Україні (1921–1938). – К., 2003.
8. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), ф. 1, оп. 20, спр. 3013.
9. Історія України: нове бачення: У 2 т. / Під ред. В.А. Смолія. – Т. 2. – К., 1996.
10. Петренко В.І. Більшовицька влада та українське селянство у 20–30-х рр. XX ст.: причини, технології, наслідки Голодомору–Геноциду (за матеріалами Поділля). – Вінниця, 2008.
11. Два года работы правительства 1926/1927–1927/1928: Материалы к учету правительства УСРР на X съезде Советов УСРР. – Х., 1929.
12. Держархів Чернігівської обл., ф. р-944, оп. 1., спр. 150.
13. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 1, оп. 5, спр. 127.

14. Держархів Чернігівської обл., ф. р-1287, оп. 1, спр. 2184.
15. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 2700.

Skrypchynska N.O. Taxation of the Ukrainian village in conditions of the complete collectivization (the 1927–1929th). In the paper are analyzed the features of the Ukrainian village taxation in the conditions of the complete collectivization preparation and implementation. Are considered the forms and species of taxes, as well as methods of their collection.

Key words: taxation, a single agricultural tax, tax policy, self-taxation

Т. В. Оніпко

ОБМІН ДОСВІДОМ МІЖ УКРАЇНСЬКИМИ ТА ЗАКОРДОННИМИ КООПЕРАТОРАМИ: ПРАКТИКА 1920-х рр.

Вивітлена практика міжкооперативних зв'язків 1920-х рр. між споживчою кооперацією УСРР та закордонними кооператорами, з метою обміну досвідом. Акцентовано на широкому діапазоні форм взаємовигідного міжкооперативного обміну.

Ключові слова: споживча кооперація, Вукопспілка, закордонна кооперація, обмін досвідом, взаємовигідні контакти

Нині Україна всіляко намагається зайняти гідне місце на світовому ринку, знайти стабільних і надійних партнерів, продемонструвати свою конкурентоспроможність і здатність до взаємовигідних контактів. Серед структур, які накопичили чималий досвід міжнародних зв'язків, варто звернути увагу на центральну спілку споживчих товариств України – Вукопспілку (ВУКС). Звернення до історичного досвіду вітчизняної споживчої кооперації 1920-х рр. важливе передусім тим, що дає можливість взяти до уваги кращі напрацювання тодішньої кооперативної практики. Загалом у 1920-х рр. українські кооператори мали високий міжнародний імідж. У той час Вукопспілка та інші кооперативні центри УСРР займали міцні позиції в міжнародному кооперативному русі. Уроки міжнародної діяльності споживчої кооперації потрібні не лише для узагальнення історичного досвіду, але й для розробки сучасної державної політики щодо підтримки вітчизняного кооперативного сектора економіки.

Про результати участі вітчизняних кооператорів у міжнародних кооперативних форумах протягом 1920-х рр. писали вже тодішні дослідники кооперативного руху. Серед них слід відзначити розвідки Е. Варьяша [1], С. Зарудного [2], О. Лозового [3], В. Целларіуса [4]. Однак ці автори насамперед намагалися показати революціонізуєче значення Центроспілки РСФРР та Вукопспілки на міжнародний кооперативний рух. Упродовж 1930–90-х рр. про досвід участі української кооперації в міжнародних кооперативних виставках та ярмарках практично не згадували ні історики, ні економісти. Винятком можна вважати дослідження одного з очільників Центроспілки О. Крашениннікова, який упродовж 1970–80-х рр. репрезентував російську споживчу кооперацію в МКА [5].

Серед сучасних українських науковців, які переймаються досвідом міжнародних зв'язків української кооперації, варто назвати М. Журбу [6] та О. Крамаря [7]. Однак питання обміну досвідом діяльності між вітчизняними і закордонними кооператорами протягом 1920-х рр. у цих працях практично не розглядалося. Тому метою статті є заповнення вказаної прогалини.

Передусім зазначимо, що Вукопспілка та її місцеві організації, намагаючись зайняти чільне місце в міжнародному кооперативному русі, протягом 20-х рр. XX ст. брали активну участь в обміні досвідом між кооператорами різних країн. Звісно, керівництво ВУКС не могло не приділяти увагу інформуванню європейців про

успіхи кооперативного руху в УСРР. Водночас суттєва увага вітчизняними кооператорами зверталася на вивчення позитивного досвіду закордонних кооперативних організацій. С. Зарудний зазначав, що ефективною формою обміну досвідом між кооператорами різних країн були так звані кооперативні школи, які, починаючи з 1921 р., щорічно влаштовував Міжнародний кооперативний альянс (МКА) у різних країнах Європи. У таких школах, які тривали по два тижні, кооператори від національних кооперативних спілок слухали лекції з досвіду кооперативної діяльності й, головне, відвідували кооперативні установи та кооперативні підприємства тієї чи іншої країни [8, 22]. Поширеною формою зв'язку національних кооперативних центрів був взаємний обмін делегаціями, заради ознайомлення з іноземним досвідом.

Після отримання членства в МКА 1924 р., представники ВУКС розпочали систематичні поїздки за кордон для набуття досвіду діяльності європейських кооператорів. Так, восени 1924 р. українські кооператори на запрошення англійських колег побували у Великобританії, де ознайомилися з роботою місцевої споживчої кооперації. Влітку 1925 р. делегація Центроспілки СРСР, до якої входили і представники української кооперації, відвідала низку країн, у тому числі Німеччину, Бельгію, Англію, Данію, Швецію [9, 119].

Присутність радянських представників на конгресах МКА стимулювала інтерес кооперативної громадськості Заходу до процесів, які відбувалися на теренах, контрольованих компартійним режимом. Відтак, у середині 1920-х рр. західноєвропейські кооператори все частіше почали приїждати до СРСР для вивчення різних напрямів діяльності радянської кооперації. Важливо, що під час кожних таких відвідин кооператори з Європи мали можливість побувати в УСРР. Українські кооператори намагалися не втратити шанс запросити партнерів із Європи відвідати УСРР. Наприклад, у червні 1925 р. відомі англійські кооператори Ф. Грінвуд і В. Гартлей відвідали Ленінград. Тоді ж представники Вукопспілки організували зустріч з українськими кооператорами для ознайомлення гостей зі станом кооперативного руху в Україні [10, 301].

У другій половині 1920-х рр. обмін кооперативними делегаціями для вивчення досвіду активізувався. Українські кооператори, незважаючи на те, що під час закордонних поїздок мали, передусім, афішувати переваги радянської кооперації, намагалися переймати кращі методи діяльності своїх зарубіжних колег. Так, 1928 р. правлінням ВУКС була направлена делегація для вивчення техніки торгової роботи в Західній Європі та Америці. Набутий вітчизняною делегацією досвід торгівлі у споживчій кооперації (досвід підбору асортименту товарів та їх фасування), пропагувався в кооперативних виданнях, із метою його застосування серед споживчих товариств та їх спілок в Україні [11, 75].

У вересні 1928 р. делегація, у складі фахівців Вукопспілки та працівників часопису «Кооперативне будівництво», побувала у Чехословаччині. Не випадково вибір зупинився на чеському робітничому кооперативі «Вчела» (Бджола) у Празі, відомому різноплановою діяльністю. Українські кооператори звернули увагу на те, що кооператив мав 25 крамниць (магазинів) для обслуговування своїх членів як у Празі, так і на її околицях, що було зручно для обслуговування робітничих сімей у приміській зоні. Важливим було й те, що у кожній крамниці були в наявності практично всі необхідні товари, навіть дрова, що продавалися невеликими в'язанками. У свою чергу, чеські кооператори охоче цікавилися досвідом ВУКС [12, 55].

Відбувався обмін між делегаціями Вукопспілки і Західної України. Так, у травні 1929 р. представники центральних кооперативних установ Західної України, на запрошення керівництва ВУКС, відвідали УСРР. Західноукраїнські кооператори побували у Шепетівській окрузі, де ознайомилися з досвідом роботи місцевої споживчої кооперації. Також вони побували в Києві, де відбулася зустріч з київськими кооператорами. Під час обговорення міжкооперативних питань, на зустрічі представників ВУКС з кооператорами Західної України дискутувалися і питання національної політики. Вочевидь, під тиском більшовицьких керівників, керівники Вукопспілки підштовхували своїх західноукраїнських колег до визнання необхідності її «радянизації». Керівники ВУКС намагалися залучити західноукраїнських кооператорів на свій бік тим, що обіцяли посприяти у наданні кредитів через Лондонський банк [13, 12].

Міжнародні зв'язки українських кооператорів у багатьох випадках мали добродійне підґрунтя. Наприклад, у важкі для населення України дні неурожаю та голоду 1921–1922 рр. чеські кооператори відправили на адресу Вукопспілки вагон продовольства і предметів першої необхідності [14, 59]. Натомість ВУКС у жовтні 1924 р. перерахувала на користь страйкуючих гірників Боринажа (Бельгія) 100 ф. ст. [15, 7].

Вагоме значення для вивчення іноземного кооперативного досвіду та пропаганди вітчизняної кооперативної практики мали закордонні та періодичні видання, а також виступи кооператорів із СРСР перед західноєвропейською громадськістю. 1924 р. представники ВУКС у МКА отримали право публікуватися в періодичних виданнях цього представницького органу. Так, 26 березня 1925 р. правління Вукопспілки направило загальний нарис про стан споживчої кооперації України, на ім'я генерального секретаря МКА Г. Мея, з проханням опублікувати його в Бюлетені МКА. Очільники ВУКС обіцяли у подальшому систематично давати для публікації в Бюлетені МКА огляди про найбільш яскраві моменти у житті української споживчої кооперації [16, 6]. У свою чергу, Г. Мей 24 липня 1925 р. надіслав до правління ВУКС лист із пропозицією надрукувати в українських кооперативних виданнях, надіслані ним, матеріали, з нагоди 30-річчя МКА, які містили доповіді та вітання засновників цього союзу [16, 35]. Кооперативними виданнями Центроспілки СРСР, ВУКС та інших вітчизняних кооперативних центрів цікавились російські та українські кооператори-емігранти, західноєвропейські кооператори, закордонні науковці, представники західних урядових економічних відомств.

Упродовж 1920-х рр. на сторінках вітчизняних кооперативних видань систематично друкувалися матеріали, що висвітлювали досвід кооперативних організацій Заходу. Зокрема в другій половині 1920-х рр. часопис ВУКС «Кооперативне будівництво» вів спеціальну рубрику «Кооперація за кордоном». Проаналізуємо кілька статей із вказаної рубрики. Наприклад, в № 1 часопису «Кооперативне будівництво» за 1927 р. був описаний досвід споживчої кооперації Великобританії, Швеції та Чехословаччини. Нашу увагу привернула інформація про виробничу діяльність західноєвропейської споживчої кооперації. Так, товариство оптових закупівель чеських споживчих товариств побудувало потужну фабрику цикорію, відкрило, сучасну на той момент, лабораторію для хімічних аналізів, придбало великий млин, розпочало спорудження в Празі м'ясоконсервної фабрики. Стаття звертала увагу вітчизняних кооператорів на той факт, що продукція власних промислових підприємств споживчої кооперації у Празі становила 17% від її загального обігу [17, 82].

Науковий інтерес для сучасного дослідника кооперативного руху зберігають матеріали часопису «Кооперативне будівництво» й щодо міжнародної кооперативної преси. В одному з номерів указанного друкованого органу за 1927 р. зазначалося, що щоденні кооперативні газети були лише в СРСР (газета «Кооперативная жизнь») і Швейцарії. Однак за обсягом тиражу кооперативних періодичних видань на першому місці була Німеччина – 1 млн 261 тис. 943 примірники, потім Великобританія – 1 млн 210 тис. 300 примірників, Чехословаччина – 448817 примірників, Швейцарія – 313900 примірників. П'яте місце належало СРСР – 296150 примірників кооперативних газет і журналів [18, 48].

Досвід споживкооперації Франції щодо страхування кооперативних працівників від нещасних випадків на роботі та пошуку методів для забезпечення безаварійного виконання виробничих операцій на кооперативних підприємствах висвітлювався в часописі «Кооперативне будівництво» (№ 10 за 1928 р.). Водночас наголошувалося на досвіді юридичної практики кооператорів Франції. Зокрема, в 1927 р. юридичні бюро, створені при французьких споживчих кооперативах та їх спілках, надали 1785 консультацій членам та працівникам кооперації з питань статутних, реалізації законів та практики оподаткування [19, 56–57].

На наше переконання, зберігає актуальність стаття про досвід шведських кооператорів («Кооперативне будівництво», 1928 р., № 17–18). У ній зазначалося, що шведська споживча кооперація базувалася цілком на рочдельських принципах і була політично нейтральною. З огляду на це, серед своїх членів вона мала представників усіх класів суспільства. У багатьох шведських спілках в органах правління перебували кооператори з різними, навіть протилежними політичними переконаннями, але працювали у цілковитому єднанні для добробуту кооперації. Шведський кооперативний союз, – підкреслювалось у статті, – організувавши прекрасні підприємства і виступивши на млинарському ринку, а також на ринку калош, маргарину, забезпечив суттєве зниження ринкових цін. Підкреслювалось, що шведська кооперація нічого не купує і нічого не продає у борг (цей факт підтверджує дотримання шведськими кооператорами рочдельських принципів). Було наголошено і на тому, що українським кооператорам є чому навчитися у шведській кооперації, зокрема досвіду обслуговування своїх пайовиків. У свою чергу, шведські кооператори, побувавши в УСРР і ознайомившись із українським кооперативним рухом, не раз свідчили, що їм доводиться вчитися у радянських кооператорів як організувати громадську роботу [20, 60–61].

Показовим вважаємо досвід німецьких кооператорів щодо кооперування населення, про який повідомляв часопис «Кооперативне будівництво» в 1928 р. Йшлося про те, що в споживчих кооперативах Гамбурга є спеціальні особи, які з'ясовують, чому вибули з кооперації окремі члени. У результаті подібних відвідувань, кількість членів кооперації знову зростала. Ефективним засобом залучення нових пайовиків у Німеччині стало влаштування кооператорами екскурсій на кооперативні підприємства. Це мало важливе значення, оскільки власники приватних підприємств не дозволяли пересічним громадянам відвідувати їх. З метою залучення жінок до кооперації, німецькими кооператорами після обіду влаштовувалась так звана «чашка кави», яка супроводжувалась демонстрацією діапозитивів і фільмів про кооперацію. Також сприяли залученню нових пайовиків виставки товарів кооперативного виробництва, які влаштовувалися щорічно до Різдва. Водночас аналогічні виставки щорічно організовували

споживчі кооперативи Берліна, Лейпціга, Дрездена, Хемніца. Крім цього, Берлінський споживчий кооператив регулярно влаштовував виставки моди. Споживчі товариства Гамбурга влаштовували спеціальні вечори для підлітків та дітей, із демонстрацією діапозитивів про кооперацію [21, 65].

Про запровадження змагання між німецькими кооператорами та споживчою кооперацією УСРР оповідалось у статті «Міжнародне соізмагання Мерзенбург-Лисичанськ» («Кооперативне будівництво», 1930 р., № 1–2). Мерзенбурзьке споживче товариство викликало на міжнародне змагання Лисичанський робітничий кооператив із Донецького регіону, з яким підтримувало зв'язки і обмінювалося досвідом роботи [22, 7–8].

Низка брошур містила порівняльну характеристику про вітчизняну та закордонну споживчу кооперацію. Наприклад, у праці А. Гречка «Кооперація за кордоном і в нас» (1927 р.) були наведені дані для порівняння, що стосувалися таких кооперативних центрів, як Вукопспілка, «Сільський господар», Плодоспілка, Добробут, із кооперативними центрами зарубіжних країн. Загалом книга мала пропагандистський характер, хоча дані про результати господарської діяльності кооперації в окремих країнах світу можуть і сьогодні бути предметом наукового дослідження [23].

У свою чергу, часопис ВУКС «Кооперативне будівництво» регулярно наводив дані про господарську діяльність кооперації різних країн. Ці дані базувалися на закордонних кооперативних виданнях. Крім цього, на сторінках часопису друкувалися дані звітів із щорічників кооперації різних країн, розміщених у журналі МКА.

Якщо в межах радянської України, як і загалом у СРСР, окремих жіночих споживчих кооперативів не створювали, то в Західній Україні існували відокремлені жіночі кооперативи у Львові та інших містах, які влаштовували крамниці, виробничі майстерні та курси хатнього господарства. Жінки-кооператори Західної України підтримували тісні зв'язки з міжнародним жіночим кооперативним рухом. Делегатки Української жіночої кооперативної гільдії, створеної в Західній Україні, на базі кооперативної секції «Союзу українок», наприкінці 1920-х рр., брали участь у конгресах Міжнародної жіночої кооперативної гільдії (МЖКГ) у Відні (1930 р.), Лондоні (1933 р.) і Парижі (1937 р.). У 1935 р. Українська жіноча кооперативна гільдія Західної України стала повноправним членом МЖКГ. Жінки-кооператори Західної України як учасники міжнародних жіночих кооперативних форумів мали можливість відвідати інші країни, обмінятися досвідом діяльності та перейняти кращі надбання.

Отже, намагаючись зайняти гідне місце в міжнародному кооперативному русі, Вукопспілка та її місцеві організації впродовж 1920-х рр. брали активну участь у обміні досвідом між кооператорами різних країн. Для цього активно використовували міжнародні кооперативні школи, міжнародні кооперативні ярмарки та виставки, поїздки представників від України за кордон, здійснювали організацію екскурсій для закордонних фахівців на кооперативні підприємства споживчої кооперації УСРР тощо. На наше переконання, набутий українськими кооператорами, досвід взаємовигідного спілкування із закордонними кооператорами і нині може слугувати справі активізації зовнішньоекономічної діяльності України, посилення її позицій на світовому ринку.

1. Варьяш Э. *Международное кооперативное движение и советская кооперация.* – М., 1926.
2. Зарудний С. *Міжнародний кооперативний союз (Альянс).* – Х., 1926.
3. Лозовий О. *Міжнародний кооперативний рух.* – Х., 1929.

4. Целларіус В. Міжнародний день кооперації і наші завдання. – Х., 1929.
5. Крашенинников А.И. Международный Кооперативный Альянс. – М., 1980.
6. Журба М.А. Міжнародні зв'язки споживчої кооперації України в 1922–1927 роках // Історія науки і біографістика. – 2006. – № 1.
7. Крамар О. Міжнародні зв'язки української кооперації в умовах становлення тоталітарного режиму (20-і рр. ХХ ст.) // Українознавство. – 2008. – № 4.
8. Зарудний С. Кооперативний інтернаціонал. Міжнародний кооперативний союз. – Х., 1927.
9. Варьян Э. Советская кооперация в международном движении // Союз потребителей. – 1925. – № 3.
10. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 807, оп. 1, спр. 15.
11. Брон. Торговая работа за границей // Кооперативне будівництво. – 1928. – № 1.
12. Слітинський Л. Кооператив «Вчела» в Празі // Кооперативне будівництво. – 1928. – № 21.
13. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 20, спр. 2984.
14. ЦДАВО України, ф. 296, оп.1, спр. 1074.
15. ЦДАВО України, ф.296, оп.2, спр. 1318.
16. ЦДАВО України, ф. 296, оп. 2, спр. 826.
17. За кордоном // Кооперативне будівництво. – 1927. – № 1.
18. Лившиц И. Кооперация за границей // Кооперативне будівництво. – 1927. – № 17–18.
19. Лившиц И. Потребкооперация Франции в 1927 году // Кооперативне будівництво. – 1928. – № 10.
20. Дулін Н. Шведська кооперация // Кооперативне будівництво. – 1928. – № 17–18.
21. Новые методы кооперирования на Западе // Кооперативне будівництво. – 1928. – № 4.
22. Міжнародне союзнавання Мерзенбург-Лисичанськ // Кооперативне будівництво. – 1930. – № 1.
23. Гречка А. Кооперация за кордоном і в нас. – Х., 1927.

Onipko T.V. The experience exchange between the Ukrainian and foreign cooperators: the practice of the 1920th. The practice of intercooperative relations during the 1920es between the USSR consumer cooperation and foreign cooperators in order to share their experiences is discovered. The accent is made on the wide range of the forms of the mutually beneficial intercooperative exchange.

Key words: consumer cooperatives, Vukopspilka, foreign cooperation, exchange of experiences, mutually beneficial contacts

О. Й. Дем'янюк

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЗАХІДНОЇ ВОЛИНИ У 1920-х рр.

У статті проаналізовано особливості економічного розвитку західноволинських земель у 20-х рр. ХХ ст., визначено їхні характерні відмінності, від східноволинських територій.

Ключові слова: Волинь, осадництво, парцеляція, II Річ Посполита

У період, коли Українська революція пішла на спад, а українські землі, зокрема й територія Волинської губ., перебували у вкрай занедбаному стані, не лише загострилися соціальні питання, але й викликав занепокоєння економічний стан більшості українського населення. Однією із найбільш постраждалих та економічно відсталих на той час була Волинська губ. Адже, починаючи з 1915 р., її територія, а надто західна частина, перетворилася на театр бойових дій, спочатку у військовому протистоянні під час Першої світової війни, а згодом – як місце військово-політичної боротьби за владу. У зв'язку із цим, волинські землі, які після поразки Української революції були поділені між сусідніми державами, мали особливості постреволюційного економічного розвитку.

До проблем економічного розвитку українських земель періоду Української революції та міжвоєнної доби

зверталися як українські історики, так і дослідники з діаспори. Особливості економічного розвитку західноволинських земель у зазначений вище період практично не вивчалися. Так, серед волинських дослідників озвучені аспекти зустрічаються лише у працях Р. Оксєнюка, М. Киричука, Є. Франчука. Проте, й до сьогодні немає комплексного дослідження цієї проблеми. Тому цією статтею буде акцентовано увагу на особливостях економічного розвитку західноволинських земель у 1920-х рр. і проаналізовано їхні характерні відмінності від східноволинських теренів.

Насамперед відзначимо, що західні території України, які здавна спеціалізувалися на сільському господарстві, залишалися також й у новітню добу. При цьому, найбільш технологічно й економічно розвиненими були землі Галичини, що на початку Української революції входили до складу Австро-Угорської імперії. Натомість Волинь, яка неодноразово змінювала державну приналежність, була значно відсталішою. По закінченню Першої світової війни, волинська земля ще близько двох років спустошувалася. За цей час тут побували німецькі, польські, російські адміністрації, уряд Директорії УНР.

Ще влітку 1919 р. західні території Волинської губ. поступово почали підпорядковувати собі поляки. На окупованих ними землях, почала встановлюватися жорстка військово-адміністративна влада. Вже 16 червня 1919 р. комісар Луцького повіту Лада-Лобаржевський попереджав місцеве населення про колективну відповідальність за нанесену шкоду державному майну, згідно із законами військового часу [1, 9].

У травні 1920 р., окупованими поляками повітами Волинської губ., поширилися селянські повстання. Так, 8–10 травня повстання охопило три волості Овруцького повіту. Регулярне польське військо, придушивши виступи, жорстоко розправилося з селянами, спалило кілька сіл, винищило посіви, реквізувало худобу. Аналогічна ситуація мала місце у Квасилівській та Кульчівській волостях Староконстантинівського повіту. Масові розстріли повстанців відбулися у Дубні, Рівному, Староконстантинові [2, 43].

З другої половини вересня 1920 р. територія Західної Волині опинилася під владою II Речі Посполитої, де й перебувала близько 20 років. За відмову населення віддати польському війську продовольство, були спалені села Іванівці, Куча, Собачі, Яблунівка, Нова Гребля, Мельничі, Кирилівка та ін. [3, 402]. Поляки забирали й вивозили в Польщу хліб, цукор, різне військове майно, шкіру, рештки мануфактур та інших товарів [4, 67].

Згідно із наказом Начального командування польського війська цивільному населенню, в разі доведення фактів грабунку, непослуху державному службовцю, шпигунства, зносин з ворогом, діяльність чи бездіяльність на шкоду збройним силам Польської Держави, знищення комунікацій у вигляді покарання, передбачалася смертна кара [5, 6].

У результаті домовленостей між Польською республікою та радянською Росією, закріплених Ризьким мирним договором 18 березня 1921 р., Західна Волинь, разом із іншими західноукраїнськими територіями відійшли до Польщі. У цьому ж році було утворено Волинське воеводство, до складу якого увійшли 11 повітів, 125 гімн і 2743 сільські громади, із загальною кількістю населення у 1567 тис. осіб [6, 383]. На цей момент у селах проживали 88% західноволинського населення [7, 174], що й зумовило економічні прерогативи краю на найближче десятиліття.

Певна частина населення, яка мешкала у, відданих полякам, повітах Волині, використала можливість пе-